PRZEGLĄD PSYCHOLOGICZNY, 2001, TOM 44, Nr 2, 209-220

Interpretacja komunikatów symbolicznych przez aleksytymików i niealeksytymików

Aleksandra Jasielska[1]
Instytut Psychologii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

THE INTERPRETATION OF SYMBOLIC COMMUNICATIONS
BY ALEXITHYMIC AND NONALEXITHYMIC PATIENTS

Abstract. The project involved drawing comparisons between alexithymic and nonalexithymic individuals for features: the ability to recognize emotions symbolized in works of art. And the capacity for communicating one's emotional state verbally when exposed to works of art. The research group comprised 56 individuals, 35 women and 21 men between 23 and 67 years of age (29 alexithymics and 27 nonalexithymics). Three methods of measurement were implemented: The polish adaptation of the Toronto Alexithymia Scale (TAS-26), Transcript Analysis (TA) and test developed by Durand to assess symbolic function (AT9-version). The T-student test was used to verify the research hypotheses. The research results confirmed the premise that desymbolizing process of alexithymic individuals is substantially weaker in comparison with that of non- alexithymics and that their capabilities to inform other people about their emotional state are diminished.

Obraz jest formą komunikacji pomiędzy artystą a odbiorcą, ale mało prawdopodobne jest, by podczas odbioru budził on te same emocje, które towarzyszyły jego powstawaniu (Gombrich, 1990). Podobno dzieł sztuki, które nie wywołują żadnej emocji, odbiorca nie zauważa (Wittkower, 1990). Odbiorca reaguje na przedstawienie uznane przez siebie za ważne, a emocja, którą odczuje, zależny od osobistego wkładu, jaki wniesie do danego dzieła.
Każde dzieło malarskie ma warstwę przedmiotową (denotacyjną) oraz warstwę podmiotową (konotacyjną), czyli strategię, za pośrednictwem której malarz przekazuje treść obrazu (Porębski, 1980). Funkcję ekspresyjną dzieła realizuje warstwa konotacyjna. Pełne poznanie i odczucie dzieła wymaga uwzględnienia obu warstw, co z kolei zakłada wykrycie odległych i trafnych powiązań pomiędzy nimi.
Podczas interpretacji obrazu odbiorca uwzględnia symbole, których znaczenie ustalone jest społecznie (symbol uniwersalny), oraz metafory, których znaczenie ustalone jest przez daną jednostkę (symbol akcydentalny).
Teoria poznawczej reprezentacji emocji oraz teoria aleksytymii pozwalają opisać dzieło sztuki i proces jego spostrzegania przez odbiorców, którzy w różnym stopniu radzą sobie z procesami symbolizacji i desymbolizacji emocji.

TEORIA PODWÓJNEGO KODOWANIA

Reykowski (1968) jest zdania, że forma symboliczna emocji nie musi być tylko i wyłącznie słownym opisem jakiegoś doznania, ale może mieć np. postać graficzną.
Zgodnie z teorią podwójnego kodowania autorstwa Paivio (1979 – za: Kolańczyk, 1991), metafora jest sposobem współdziałania kodu abstrakcyjnego z konkretnym. Najczęściej w obrębie metafory temat jest wyrażony w kodzie abstrakcyjnym i ma z reguły charakter semantyczny, nośnik zaś jest konkretny, wyobrażeniowy, obrazowy. Kod obrazowy cechuje duża plastyczność: w wyobraźni można rotować figury, zmieniać plastycznie perspektywę „widzenia", uzyskując więcej informacji. Sama już nazwa „kod obrazowy" sugeruje, że metafora nie musi mieć charakteru językowego (Nęcka, 1992; Porębski, 1980; Wysłouchowa, 1994).
W przeżyciu emocjonalnym dzieła zachodzi proces kojarzenia metaforycznego (Bruner, 1971), dzięki czemu odbiorca zwolniony jest z poznawania instrumentalnego, tzn. interpretując konkretne przedstawienie (inaczej: nośnik metafory) dociera do osobistego doświadczenia-uczucia (inaczej: tematu metafory).

TEORIA POZNAWCZEJ REPREZENTACJI EMOCJI

W teorii tej autorzy (Maruszewski, Ścigała, 1995a) wyróżnili procesy symbolizacji i desymbolizacji (por. rys.1). Pierwszy z nich odnosi się do przejścia od kodu obrazowego do abstrakcyjnego, drugi zaś do przejścia od kodu

1 Adres do korespondencji: Zakład Psychologii Ogólnej i Historii Myśli Psychologicznej, Instytut Psychologii UAM, 60-568 Poznań, ul. Szamarzewskiego 89.

abstrakcyjnego do obrazowego. Symbolizacja polega na tworzeniu metafor i symboli, desymbolizacja na ich odczytywaniu, które może przybrać postać „wegetatywnego" wzruszenia (łzy, kołatanie serca, wypieki). Desymbolizacja – pojmowana jako wrażliwość na metafory, zgodnie z sugestią autorów – pobudza odbiorcę emocjonalnie poprzez uruchomienie kodów obrazowych. Proces ten zachodzi tylko u osób, które potrafią odczytać metaforyczne przesłanie danego dzieła, natomiast osoby, które cierpią na deficyt w komunikacji między formami reprezentacji emocji w kodzie abstrakcyjnym i reprezentacjami tychże emocji w kodzie obrazowym mogą mieć kłopoty w rozumieniu metaforycznego przesłania dzieła sztuki.

Ograniczona możliwość desymbolizowania symboli i metafor w ramach kodu obrazowego wiąże się z nieumiejętnością nadawania trafnej nazwy emocji z pozycji kodu werbalnego i świadczy o deficycie emocjonalnym i poznawczym charakterystycznym dla osób z syndromem aleksytymii (Ścigała, Maruszewski, 1995).

Definicyjną cechą aleksytymików jest nieumiejętność identyfikowania i nazywania stanów emocjonalnych u siebie i innych. Liczne badania potwierdziły, że aleksytymicy mają osłabione mechanizmy poznawcze zaangażowane w regulację i modulację emocji, co znajduje swój wyraz w trudności posługiwania się przez nich symbolem i metaforą (Kirmayer, 1993). W badaniach tych posługiwano się różnymi sposobami pozawerbalnego komunikowania emocji, m.in. filmem, którego treść przekazywana była poprzez obraz i podkład muzyczny z pominięciem wypowiedzi bohaterów (TenHouten i in., 1985), fotografiami twarzy wyrażających emocje (Nemiah, 1976 – za: Taylor, 1994), emocjonalnymi symbolami połączonymi w historię (Durand, 1983 – za: Krystal, 1988), obrazami ze snów i fantazji (Taylor, 1994). Zastosowanie takiego materiału, w którym emocje były wyrażane w sposób symboliczny pozwala domniemywać, że także podczas interpretacji dzieł sztuki malarskiej aleksytymicy nie będą potrafili odtworzyć ich przesłania emocjonalnego.

Wiadomo, że poza funkcją komunikacyjną język realizuje także funkcję prezentacyjną – pośredniego informowania o nadawcy wypowiedzi (*Słownik terminów nauki o języku*, 1985). Zgodnie z tą przesłanką, w sytuacji kontaktu z dziełem sztuki wypowiedź osoby aleksytymicznej w porównaniu z osobą nie-aleksytymiczną może charakteryzować łagodny styl komunikacji wyznaczony mniejszą liczbą słów i przymiotników oraz częstszym użyciem strony biernej. W wypowiedziach na zadany temat aleksytymik opisuje akcję, a nie afekt; w opisach zawiera dużą ilość detali, opisuje raczej fizyczne doznania niż afekt, a jeżeli w wypowiedzi pojawią się słowa nasycone afektywne, to są one raczej odpowiedziami automatycznymi, a nie słowami wynikającymi z sensownego kontekstu (Krystal, 1988).

Niniejszy artykuł ma na celu wykrycie i opisanie różnic w odbiorze i opracowaniu treści emocjonalnych zawartych w dziełach sztuki przez aleksytymików i niealeksytymików. Weryfikowane będą następujące hipotezy:

1. Charakter wypowiedzi aleksytymików będzie różnił się od wypowiedzi osób niealeksytymicznych w obrębie następujących zmiennych zależnych: ogólnej liczby słów, liczby przymiotników, liczby słów nasyconych afektywnie, liczby zdań niedokończonych, liczby sformułowań odnoszących się do „ja".
2. Osoby aleksymiczne w porównaniu z osobami niealeksytymicznymi będą miały osłabioną zdolność do trafnego odczytywania symboli emocjonalnych, zawartych w poszczególnych dziełach sztuki w obrębie takich zmiennych zależnych, jak ogólna trafność rozpoznania emocji oraz trafność rozpoznania specyficznych emocji, np. radość, groza, agresja, nostalgia.

METODA

Przebieg badań

Badanie przebiegało w dwóch następujących bezpośrednio po sobie etapach. W pierwszym badanych podzielono na dwie grupy aleksytymików i niealeksytymików – na podstawie wyników badania kwestionariuszem TAS-26 (Maruszewski, Ścigała, 1995b). Do grupy aleksytymików zaliczono osoby, które uzyskały wynik powyżej średniej (średnia wynosiła 69 pkt.) w próbie zbadanej przez Maruszewskiego i Ścigałę (1995b).

W drugim etapie badania każdej osobie z obydwu grup przedstawiano materiał badawczy, który stanowiło siedem reprodukcji dzieł sztuki. W badaniach pilotażowych wybrano reprodukcje, które wywoływały np. radość, nostalgię, grozę, agresję. Reprodukcje eksponowano w takiej kolejności, aby wywoływały na przemian emocje pozytywne i negatywne. Układ taki miał zapobiec zaleganiu afektu. Na początku wprowadzono dodatkowy neutralny obraz jako element „rozbiegowy"[2].

Obrazy były eksponowane na białym tle. Badany przebywał w pomieszczeniu tylko w obecności

---

2Tytuły kolejno eksponowanych dzieł: 1) obraz neutralny: *Portret Jadwigi Franciszki Wussin* – J. Kupiecky, 2) radość: *Londyn* – autor nieznany, 3) groza: *Kaligula* – G. Wilkonski, 4) nostalgia: *Poduszki* – G. Gadwell, 5) agresja: *Czyje dziecko?* – A. Pagowski, 6) radość: *Miejsce Noego* – S. Edwards, 7) groza: *Die zofen* – F. Starowieyski, 8) nostalgia: *Millpond* – M. Parrish.

eksperymentatora, który znajdował się poza polem widzenia osoby badanej. Przed ekspozycją obrazów badani otrzymywali następującą instrukcję:
Dzieła sztuki wywołują różne emocje, każda emocja ma charakter indywidualny i niepowtarzalny. Kiedy teraz, tutaj patrzysz na te obrazy u Ciebie na pewno też pojawiły się emocje. Spróbuj podzielić się nimi z osobą niewidomą (jeżeli miałoby Ci to ułatwić zadanie, to wyobraź sobie, że osoba ta siedzi tuż obok Ciebie). Pamiętaj o tym, że nie widziała ona nigdy tego dzieła i że nie jest w stanie go zobaczyć. Staraj się zrobić to w taki sposób, aby osoba ta odczuwała to, co Ty odczuwasz.
Przed rozpoczęciem eksperymentu badani byli informowani o tym, że: ich wypowiedzi na temat poszczególnych obrazów nie mogą trwać dłużej niż dwie minuty (czas liczony był od początku ekspozycji) i że wypowiedzi te są rejestrowane na taśmie magnetofonowej. Dzieło eksponowane było podczas całego czasu trwania wypowiedzi. Ekspozycja każdej reprodukcji trwała 2 minuty, a całe badanie – przeciętnie ok. 15 minut.

Osoby badane
W doborze osób do badania kierowano się tym, aby poziom znajomości zagadnień związanych ze sztuką był niski u wszystkich badanych. W rezultacie w skład grupy eksperymentalnej weszło 29 osób: 20 kobiet i 9 mężczyzn w wieku od 23 do 67 lat. Osoby te były pracownikami jednego z poznańskich zakładów pracy i cierpiały na dolegliwości psychosomatyczne. Zostały wybrane do badania na podstawie wskazania lekarza zakładowego. Poziom aleksytymii w tej grupie wahał się od 69 pkt. do 87 pkt. na skali TAS. W grupie kontrolnej było 27 osób: 15 kobiet i 12 mężczyzn w wieku od 23 do 62 lat. Poziom aleksytymii w tej grupie wynosił od 40 pkt. do 68 pkt. w skali TAS.

Pomiar zmiennych
Wypowiedzi badanych rejestrowano na taśmie magnetofonowej. Następnie nagrania te były analizowane w następujący sposób. Mierzono całkowitą liczbę wypowiedzianych słów, ilość sformułowań odnoszących się do „ja", ilość przymiotników, ilość słów nasyconych afektywnie, ilość zdań niedokończonych. Wskaźniki te są wykorzystywane w Metodzie Analizy Zapisu (*Transcript Analysis Method*) (Krystal, 1988), która polega na analizowaniu wypowiedzi osób aleksytymicznych pod względem występowania zwrotów odnoszących się do „ja", konstrukcji strony biernej, słownictwa nasyconego afektywnie (VonRad, Lalucat, Lolas, 1977). Inną odmianą tej metody jest analizowanie na podstawie wolnych skojarzeń ogólnej aktywności werbalnej, częstotliwości występowania pauz oraz ilości rutynowych interwencji terapeuty u pacjentów psychosomatycznych (Knapp, Ellis, Williams, 1980).
Wyniki uzyskiwane za pomocą tej metody korelują z wynikami wskazującymi na aleksytymię w testach do badania aleksytymii. W opisywanym badaniu za zmienne zależne uznano: ogólną liczbę słów, zdania niedokończone, wyrażenia odnoszące się do „ja", słowa nasycone afektywnie i przymiotniki. Prawdopodobnie właśnie te zmienne najlepiej charakteryzują tzw. łagodny styl komunikacji aleksytymików.
Do pomiaru kolejnej zmiennej zależnej – funkcji symbolicznej – zmodyfikowano metodę pochodzącą z testu zaproponowanego przez Duranda (1983; 1985 – za: Krystal, 1988, s. 300) do oceny funkcji symbolicznej. Założenia tej metody sugerują, że aleksytymicy mają osłabioną funkcję symboliczną. Sama metoda polega na połączeniu dziewięciu symbolicznych elementów w historię, a także nadaniu jej formy rysunkowej. Pacjenci aleksytymiczni nie umieją stworzyć spójnej historii z użyciem dziewięciu symboli, ponieważ nie potrafią odczytać ukrytych w symbolach znaczeń.
Analiza nagrań została przeprowadzona przez sędziów kompetentnych. Uzyskano zadowalającą zgodność ocen. Sędziowie oceniali ogólną ilość słów użytych w opisie danego obrazu, ilość zdań niedokończonych, liczbę przymiotników, liczbę słów nasyconych afektywnie i liczbę sformułowań odnoszących się do „ja". Sędziowie stosowali następujące kryteria: w ogólną ilość słów wliczali wszystkie wyrazy występujące w wypowiedzi osoby badanej; za przymiotniki uznawali słowa określające przedmioty lub oznaczające ich cechy; przymiotniki złożone, np. biało-czerwony, liczone były jako jeden wyraz; za zdanie niedokończone uznawali zdanie urwane, z którego wypowiedzianej części nie można było domyśleć się dalszej treści; słowami odnoszącymi się do „ja" były te, którymi osoba badana oznaczała siebie, oraz osobowe formy czasownika, tzw. podmiot ukryty. Było to bardzo ważne kryterium, gdyż w języku angielskim, z którego pochodził pierwowzór metody, nie występuje zjawisko podmiotu domyślnego i zawsze wypowiadane jest słowo „ja" (*I*); w analizie sędziów słowami nasyconymi afektywnie były te sformułowania, które wyrażały stan uczuciowy osoby badanej i w których ton uczuciowy manifestowany był ewidentnie i niedwuznacznie, a zrozumienie treści emocjonalnej tego typu słów nie wymagało długich interpretacji (Krystal, 1988).
Uzyskiwane zgodnie z podanymi wyżej zasadami wartości z wypowiedzi osoby badanej na poszczególne dzieła sumowano i uzyskiwano łączną ilość słów użytych do opisu wszystkich obrazów, zdań niedokończonych, przymiotników, sformułowań odnoszących się do „ja", słów nasyconych afektywnie. Dzięki temu uzyskano wskaźniki ogólne.

Następnie sprawdzono trafność odczytywania emocji wyrażanej w danym dziele. Odpowiedzi badanych były porównywane z określeniami emocji uzyskanymi od sędziów kompetentnych w badaniach pilotażowych. Ponieważ badani udzielali odpowiedzi na pytanie otwarte („Jaką emocję wyraża dane dzieło?"), pojawił się problem interpretacji trafności. Terminy użyte przez badanych czasami były zbliżone do odpowiedzi sędziów kompetentnych, a czasami odległe. Do oceny podobieństwa między emocją wskazaną przez badanego a emocją wskazaną przez sędziów kompetentnych wykorzystano Hierarchiczny Układ Skupień Nazw 135 Emocji (Shaver i in., 1987). Odpowiedź badanego oceniano jako „1", gdy badany odpowiadał dokładnie tak jak sędzia.
W przypadku, gdy emocja została zdekodowana przy obrazie niedosłownie i była oddalona od właściwej emocji o nie więcej niż jedno skupienie oraz nie przekraczała przyjętego poziomu siły skupienia $\alpha = 0{,}40$, również przypisywano jej wartość „1". Natomiast gdy emocja nie została zdekodowana w ogóle, została zdekodowana, lecz była oddalona o więcej niż jedną wiązkę lub przekroczony został podany wyżej poziom siły skupienia, wówczas zmienna oznaczona była jako „0". Poziom siły skupienia został potraktowany jako wskaźnik wielkości podobieństwa.
W drugim etapie zsumowano wskaźniki trafności rozpoznania dla poszczególnych obrazów, a następnie otrzymaną sumę podzielono przez ogólną liczbę obrazów użytych do badania.

WYNIKI

Porównanie ekspresji werbalnej aleksytymików i niealeksytymików

Dane uzyskane na podstawie analizy zapisu wypowiedzi badanych wskazują na różnice pomiędzy aleksytymikami a niealeksytymikami w obrębie określonych zmiennych, co obrazuje tabela 1.

Tabela 1.
Cechy ekspresji werbalnej aleksytymików i niealeksytymików podczas opisywania dzieła plastycznego o symbolicznym znaczeniu emocjonalnym

	Niealeksyty-micy	Aleksytymicy	Średnia różnica	Wartość *t*
Średnia słów nasyconych afektywnie	23,2	9,2	14,0	$4{,}03_i^{**}$
Średnia zdań niedokończonych	4,7	8,3	3,6	$3{,}02_i^{***}$
Średnia sformułowań odnoszących się do „ja”	16,5	10,9	5,5	$1{,}95_i^{*}$
Średnia ogólnej liczby słów	609,7	521,0	88,7	$1{,}38_n^{**}$

i – wartość istotna statystycznie, n – wartość nieistotna statystycznie, * $p<0{,}05$, ** $p<0{,}025$, *** $p<0{,}005$.

Dane umieszczone w tabeli potwierdzają hipotezy co do następujących zmiennych: ilości słów nasyconych afektywnie, zdań niedokończonych oraz sformułowań odnoszących się do „ja”. Istotna statystycznie różnica – $t(2{,}02) = 4{,}03$; $p<0{,}025$ – pomiędzy aleksytymikami a niealeksytymikami w zakresie słów nasyconych afektywnie sugeruje, iż jest cecha najbardziej różnicująca język tych grup. Kolejną istotną statystycznie różnicą – $t(2{,}7) = 3{,}02$; $p<0{,}005$ – jest ilość zdań niedokończonych występujących w wypowiedziach aleksytymików i niealeksytymików na zadany temat. Odwrotna tendencja, potwierdzona analizą statystyczną – $t(1{,}68) = 1{,}95$; $p<0{,}05$ – ujawnia się w wypowiedziach aleksytymików i niealeksytymików w obrębie sformułowań odnoszących się do „ja”. Różnica między badanymi grupami w ogólnej liczbie wypowiedzianych słów przejawia trend zgodny z hipotezą, ale nie osiągnęła istotności statystycznej, co można interpretować dwojako. Po pierwsze, cecha ta nie różnicuje tych dwóch grup, a w sytuacjach zadaniowych ogólna werbalna produktywność tych grup jest zbliżona. Po drugie, narzędzie jest źle skonstruowane, gdyż mierzona przez nie ogólna płynność werbalna jest wskaźnikiem niespecyficznym, ponieważ pomija to, jakiego rodzaju słowami posługują się aleksytymicy i niealeksytymicy. Ponadto w przeprowadzonej procedurze badawczej eksperymentator sumował wszystkie słowa wypowiadane przez badanych, a można przypuszczać, że aleksytymicy mogą ukrywać swój „deficyt”, posługując się dużą ilością słów obojętnych, stosowaniem omówień.

Trafność odczytywania emocji na podstawie informacji zawartych w materiale obrazowym

Uwzględniając to, że w materiale badawczym występowały obrazy symbolizujące emocje pozytywne (radość) oraz negatywne (groza, agresja, nostalgia), wyznaczono trafność rozpoznania poszczególnych emocji (por. tabela 2).

Tabela 2.
Trafność rozpoznania wszystkich emocji i poszczególnych emocji zawartych w dziele plastycznym przez aleksytymików i niealeksytymików

	Niealeksyty-micy	Aleksytymicy	Średnia różnica	Wartość *t*
Średnia ogólnej trafności rozpoznania emocji	0,57	0,17	0,4	$5{,}61_i^{***}$
Średnia trafność rozpo-znania radości	0,21	0,07	0,14	$5{,}03_i^{***}$
Średnia trafność rozpo-znania grozy	0,18	0,07	0,11	$4{,}28_i^{***}$
Średnia trafność rozpo-znania nostalgii	0,08	0,01	0,07	$2{,}94_i^{***}$

Średnia trafność rozpoznania agresji	0,1	0,02	0,08	$4{,}24_{i}^{***}$

i – wartość istotna statystycznie, *** $p<0{,}005$.

Na podstawie danych w tabeli 2 można zauważyć, że ogólna trafność u osób aleksytymicznych jest o ponad połowę mniejsza od ogólnej trafności u osób niealeksytymicznych. Dane te świadczą o tym, że osoby aleksytymiczne znacznie gorzej odkodowują treść emocjonalną zawartą w przekazie obrazowym w porównaniu z osobami niealeksytymicznymi. Różnice pomiędzy badanymi grupami w odniesieniu do trafności rozpoznawania poszczególnych emocji są istotne statystycznie ($p<0{,}005$). Osoby aleksytymiczne odczytywały wszystkie emocje ponad dwa razy słabiej niż osoby niealeksytymiczne. Największa różnica w dekodowaniu przez te dwie grupy występuje w przypadku nostalgii, najmniejsza zaś – w przypadku grozy. Zarówno osoby aleksytymiczne, jak i niealeksytymiczne lepiej odczytywały emocje pozytywne niż emocje negatywne (por. rys. 2).

DYSKUSJA

Wnioski z przeprowadzonych badań dotyczą określenia charakteru komunikacji werbalnej aleksytymika w porównaniu z niealeksytymikiem, a także koncentrują się wokół odpowiedzi na pytanie, czy osoba aleksytymiczna jest zdolna do odbioru treści emocjonalnych ujętych metaforycznie i zawartych w dziele sztuki. Użycie metody Analizy Zapisu do badań, było pierwszą próbą na gruncie polskim, należy więc szczególnie podkreślić – co jest istotne dla dalszych badań z wykorzystaniem tej metody – że osoby z grupy kontrolnej pochodziły z tej samej populacji co osoby z grupy badanej i nie były to osoby o cechach neurotycznych, jak w badaniach, na których się wzorowano (Krystal, 1988). Zatem przyczyną tego, że aleksytymicy używają mało sformułowań odnoszących się do „ja" może być to, że wiedza, którą ma aleksytymik, jest wiedzą pochodzącą z zewnątrz, a nie opartą na własnym doświadczeniu.
Ponieważ aleksytymicy boją się ujawniać własne „ja", mówią w liczbie mnogiej bądź stosują „dydaktyzm". Zabiegi te pozwalają im ukryć własną osobę, nadać wypowiedzi cechy obiektywności, a także „zwolnić" ich od komunikowania innym wprost własnych emocji. Obniżona ilość słów w wypowiedzi nasyconych afektywnie świadczy o zaburzonej funkcji reprezentatywnej języka aleksytymika w zakresie zastępowania określonych stanów emocjonalnych nazwą, a także o zaburzonej funkcji ekspresywnej, polegającej na zdolności języka nadawcy do powiadamiania odbiorcy o przeżywanym stanie emocjonalnym. Wielkość różnicy pomiędzy średnimi w zakresie tej zmiennej w badanych grupach świadczy, że jest to jedna z najważniejszych cech aleksytymii.
W przypadku zmiennej „zdania niedokończone", w badaniach nie zostało uwzględnione, jakiego rodzaju elementy są opuszczane, nie dopowiadane. Powyższe uwagi wskazują, że mogłaby to być informacja o stanie afektywnym. Dlatego też w następnych badaniach można by po zakończeniu pierwszej sesji eksperymentu organizować sesję drugą, w której proszono by badanych o podawanie zakończeń tych fragmentów ich wypowiedzi, które zostały urwane. Można by wtedy nie tylko sprawdzić to, jakiego rodzaju zakończenia pojawią się u badanych, lecz także to, ile czasu potrzebują badani na wymyślenie takich zakończeń. Warto przypomnieć, że czas jest ważnym wskaźnikiem diagnostycznym w próbie zdań niedokończonych.
Na podstawie badań ustalono, że aleksytymicy, percypując nieznane im dzieło sztuki, różnią się od

niealeksytymików umiejętnością odczytywania afektywnego przekazu zawartego w dziele i zdolnością do informowania innych o powstałych stanach emocjonalnych. Dzieje się tak, ponieważ – aby odebrać dzieło sztuki – potrzebna jest elastyczna funkcja desymbolizowania w poznaniu odbiorcy, tzn. płynne przechodzenie od kodu obrazowego do kodu abstrakcyjnego i z powrotem poprzez kod werbalny, natomiast badani aleksytymicy, skonfrontowani z metaforą malarską, posługują się wyłącznie kodem werbalnym do opisywania obrazowego nośnika. Nie abstrahują, nie desymbolizują. To zachowanie aleksytymików potwierdza tezę, że skoro u aleksytymika zostanie uruchomiony kod werbalny, to „pracuje" on tylko w tym kodzie i wszystkie zadania poznawcze rozwiązywane są językowo, co w sytuacji zadaniowej sprawia wrażenie pozornej elokwencji, a tak naprawdę jest ograniczeniem operacji do reprezentacji zakodowanych tylko werbalnie (Ścigała, Maruszewski, 1995).

Tak więc wyniki badań sugerują, że język aleksytymika charakteryzuje się małą zdolnością do powiadamiania innych o swoich doznaniach uczuciowych, a jego zdolność do symbolizowania (nadawania etykiet werbalnych wewnętrznym stanom uczuciowym, których nie można bezpośrednio obserwować) ogranicza się do prostych określeń emocji (np. przyjemny-nieprzyjemny). Jednakże pomimo osłabionej werbalizacji można było zauważyć trafniejsze odczytywanie emocji pozytywnej w porównaniu z emocjami negatywnymi. Skłonność ta ujawniła się w obydwu grupach badanych. Przyczyn tego stanu można dopatrywać się w dążności do asymilowania i łączenia ze sobą różnych informacji w przypadku emocji pozytywnych, natomiast w przypadku emocji negatywnych do tendencji przeciwnej – izolowania informacji od siebie (Leventhal, 1984 – za: Maruszewski, Ścigała, 1995a; Lewicka, 1993). Wynika stąd, że informacje dotyczące emocji pozytywnych są bardziej dostępne, przez co ich reprezentacja umysłowa może być bogatsza. Ponadto przekaz pozytywny mógł być bardziej „czytelny uniwersalnie" w obrazach prezentujących radość niż negatywny przekaz w obrazach przedstawiających grozę, nostalgię, agresję.

Wyjaśnieniem obserwowanego zjawiska może być także koncepcja procesów wartościowania (Czapiński, 1988), zgodnie z którą pojawienie się emocji pozytywnych lub negatywnych stanowi sygnał braku wystarczająco efektywnych algorytmów postępowania. Jednakże istnieje różnica w zależności od znaku emocji. Emocje pozytywne sygnalizują możliwość zdobycia brakującej wiedzy oraz szansę na doskonalenie programów czynnościowych. Emocje negatywne natomiast sygnalizują konieczność zdobycia wiedzy po to, aby ratować porządek własny przed rozpadem i zagrożone samozachowawcze cele organizmu. Ta obligatoryjność pojawiająca się w związku z emocjami negatywnymi powoduje, że są one odbierane jako sygnał braku wiedzy, natomiast emocje pozytywne – jako konsekwencja wzrostu wiedzy, co powoduje słabsze wygaszanie emocji pozytywnych niż negatywnych.

Ponadto jedną z przyczyn aleksytymii jest lęk przed emocjami negatywnymi. Ponieważ emocje te są tłumione, „otorbione", w związku z tym aleksytymicy mogą je gorzej rozpoznawać. Tendencja ta może także wpływać na to, że aleksytymicy blisko pięć razy gorzej określali trafność nostalgii. Nostalgia jest emocją mało wyrazistą, a kategoria stanów emocjonalnych opisywanych jako nostalgia – bardzo wąska, przez co wymaga dobrego wglądu, umożliwiającego zakwalifikowanie danego stanu emocjonalnego jako nostalgii. Możliwa jest także inna interpretacja, a mianowicie taka, że aleksytymicy równie dobrze jak niealeksytymicy radzą sobie z rozpoznawaniem emocji prostych i prototypowych. Kłopoty natomiast napotykają przy rozpoznawaniu emocji złożonych (Ścigała, Maruszewski, 1995).

BIBLIOGRAFIA

Bruner, J. (1971). *O poznawaniu szkice na lewą rękę*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.

Czapiński, J. (1988). *Wartościowanie. Efekt negatywności.* Wrocław: Ossolineum.

Gombrich, E. H. (1990). Obraz wizualny. [W:] M. Głowiński (red.), *Symbole i symbolika* (s. 312-338). Warszawa: Czytelnik.

Kirmayer, L. J. (1993). Healing and the invention of metaphor: the effectiveness of symbols revisited. *Culture, Medicine and Psychiatry,* 17, 161-195.

Knapp, M. L., Ellis, D. G., Williams, B. A. (1980). Perceptions of communication behavior associated with relationship terms. *Communication Monographs*, 47, 262-278.

Kolańczyk, A. (1991). *Intuicyjność procesów przetwarzania informacji*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.

Krystal, J. H. (1988). *Integration and self-healing: Affect trauma alexithymia*. Hillsdale: The Analytic Press.

Lewicka, M. (1993). *Aktor czy obserwator? Psychologiczne mechanizmy odchyleń od racjonalności w myśleniu potocznym*. Warszawa–Olsztyn. Pracownia Wydawnicza PTP.

Maruszewski, T., Ścigała, E. (1995a). Poznawcza reprezentacja emocji. *Przegląd Psychologiczny*, 38, 245-278.

Maruszewski, T., Ścigała, E. (1995b). *Toronto Alexithymia Scale* (opracowanie psychometryczne; raport wykonany w ramach projektu KBN 0283/P1/94).

Nęcka, E. (1992). *Trening twórczości.* Olsztyn: Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.

Porębski, M. (1980). Czy metaforę można zobaczyć? *Teksty*, 6, 61-78.

Reykowski, J. (1968). *Eksperymentalna psychologia emocji*. Warszawa: Książka i Wiedza.

Shaver, P., Schwartz, J., Kirso, D., O'Connor, C. (1987). Emotion knowledge: further exploration of a prototype approche.

Journal of Personality and Social Psychology, 52, 1061-1086.
Słownik nauki o języku (1985). Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
Ścigała, E., Maruszewski, T. (1995). *Aleksytymia. Geneza, mechanizmy i uwarunkowania* (mps niepublikowany).
Taylor, G. J. (1994). The alexithymia construct: conceptualization, validation and relationship with basic dimensions of personality. *New Trends in Experimental and Clinical Psychiatry*, 10, 61-74.
TenHouten, W. D., Hoppe, K. D., Bogen, J. E., Walter, D. O. (1985). Alexithymia and the split brain: III. Global-level content analysis of fantasy and symbolization. *Psychotherapy and Psychosomatics,* 44, 89-94.
Wittkower, R. (1990). Interpretacja symboli wizualnych. [W:] M. Głowiński (red.), *Symbole i symbolika* (s. 339-357). Warszawa: Czytelnik.
Wysłouchowa, S. (1994). *Literatura a sztuki wizualne*. Warszawa: PWN.
VonRad, M., Lalucat, L., Lolas, F. (1977). Differences of verbal behaviour in psychosomatic and psychoneurotic patients. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 28, 83-97.